

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті розкривається проблема формування критичного мислення студентів у країнах Європейського Союзу, зокрема в Німеччині. Розроблено систему педагогічних умов формування критичного мислення майбутніх філологів, яка може бути реалізована в системі вищої освіти України.

Ключові слова: критичне мислення, педагогічні умови формування критичного мислення.

В статье раскрывается проблема формирования критического мышления студентов в странах Европейского Союза, а именно в Германии. Разработана система педагогических условий формирования критического мышления будущих филологов, которая может быть реализована в системе высшего образования Украины.

Ключевые слова: критическое мышление, педагогические условия формирования критического мышления.

This article reveals the problem of forming of critical thinking of student in the European Union, namely in Germany. The system of pedagogical conditions of formation of the critical thinking of the future philologists, which can be implemented in the system of higher education in Ukraine, is considered.

Key words: the critical thinking, pedagogical conditions of formation of the critical thinking.

Постановка проблеми. Однією з важливих проблем сьогодення є підготовка майбутнього фахівця, здатного до швидкого аналізу інформації, пошуку й впровадження інновацій, реалізації свого творчого потенціалу. В цьому аспекті формування критичного мислення особистості студента набуває особливої значущості. Ця проблема пов'язана з такими важливими практичними завданнями, як активізація інтелектуально-пізнавальної діяльності студента, його науково-дослідницької спрямованості, методологічної культури.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що формування критичного мислення розглядалося в таких

напрямах, як методологічні засади дослідження проблеми критичного мислення (С. Брукфілд, Т. Воропай, М. Ліпман), сутність та структура критичного мислення особистості (Г. Астлейтнер, В. Крюмм, Р. Нікерсон, Д. Перкінс, Е. Сміт), методи формування критичного мислення у майбутніх фахівців (В. Береза, К. Клоєр, Г. Мандл, Г. Фрідріх). Поряд з цим, проблема розкриття наукових підходів щодо формування критичного мислення майбутніх фахівців у країнах Європейського Союзу, зокрема в Німеччині, потребує ґрунтовнішого висвітлення.

Мета статті. Окреслене вище зумовило необхідність формування такої мети статті: дослідити різні наукові підходи в Німеччині щодо сутності, структури й функцій критичного мислення майбутніх філологів та розробити на цій основі систему педагогічних умов оптимізації формування критичного мислення студентів в університетах України.

Виклад основного матеріалу. У системі вищої освіти Європейського Союзу пріоритетними напрямками забезпечення ефективності професійної підготовки фахівців стали такі узагальнені вимоги, як доречність, мобільність, продуктивність і компетентність. Проблема формування критичного мислення особистості у вищій освіті Німеччини пов'язана з трьома подіями: банківська криза, студентські протести та обмеження Європейської структури кваліфікацій щодо безперервного навчання (EQF). Банківська криза довела, що сучасне суспільство не може функціонувати без висококваліфікованих банкірів, інженерів, суддів, викладачів та політиків із розвинутим критичним мисленням. Студентські протести були спрямовані, крім іншого, проти падіння рівня освіти і дали досить ефективні наслідки. Окрім цього, «Європейська структура кваліфікацій щодо безперервного навчання» (EQF) має для організації навчально-виховного процесу позитивне значення, оскільки визначає критичне мислення як ключову категорію вищої освіти. Структура кваліфікацій щодо безперервного навчання (EQF) складає вісім різних рівнів освіти, починаючи з першого рівня до докторського ступеня. Верхні три рівні відповідають рівню бакалавра, магістра та аспіранта. На університетському рівні випускники мають бути здатними розв'язувати складні й непередбачувані проблеми, брати на себе відповідальність

за прийняття рішень у контексті навчання чи професійної діяльності. На рівні магістратури висувуються вимоги щодо формування спеціалізованих навичок розв'язання проблем і критичного розуміння природи питань як основи для оригінального мислення та / або дослідження. Всі окреслені вміння можуть бути інтерпретовані як синоніми критичного мислення.

Німецькі науковці (О. Крюзе, Ж. Кюрфісс) підкреслюють, що в університетських дискусіях терміни «критичне мислення» і «наукове мислення» часто ототожнюються. Їхній семантичний зміст насправді перетинається, але вони підкреслюють різні аспекти феномена «мислення». Термін «наукове мислення» часто асоціюється з науково-дослідницьким досвідом, а також з науковою думкою, яка вимагає глибокого розуміння предмета та конкретних методів дослідження. «Критичне мислення» передбачає рефлексію, розуміння того, як знання створюються, та є частиною практичного навчання. У коледжах, наприклад, навички критичного мислення розвиваються як відображення практичного досвіду, практичних проектів, що реалізуються в розробках нових методичних рекомендацій. Критичне мислення у сфері вищої освіти актуалізує здатність пристосовуватися до нового змісту й робити його доступним для раціонального переусвідомлення. Воно вимагає використання допоміжних засобів таких, як математичне моделювання, комп'ютерна техніка, засоби масової інформації, евристика, емпіричні тестування, управління проектами тощо залежно від дисципліни, яка викладається [16].

Д. Віллінгем підкреслює, що спроби розвинути критичне мислення в системі шкільної освіти не дали позитивного результату. Розвиток метакогнітивної стратегії мислення (наприклад, погляд на речі з кількох сторін, перевірка всіх аргументів, аналіз власної впевненості) має бути частиною навчальної програми, як і основні характеристики критичного мислення – ефективність, інновації та самостійність. Відповідно, критичне мислення розглядається як професійно інтегрована компетенція, котра потребує широкого обміну науковим досвідом, що є передумовою активного саморозвитку особистості.

Науковці визначають критичне мислення по-різному. Спілка німецьких інженерів (VDI) характеризує критичне мислення інженерів як вміння мислити аналітично і системно. Ця властивість є важливою не тільки для практичної діяльності, але й для навчання [20, с. 13-18]. У професійній діяльності критичне мислення актуалізується в ході виконання різного типу аналізу, наприклад, аналізу ризиків в управлінні продуктом, вартісний аналіз, аналіз відмов у галузі управління якістю, аналіз виробничих процесів, аналіз доповідей, технічного контролю, техніко-економічного обґрунтування у проекті. Увага до деталей є так само важливою, як і експертиза та послідовний, логічний і систематичний підхід із використанням відповідних методів та інструментів [21].

Критичне мислення в психолого-педагогічній науці має різні визначення, наприклад, критичне мислення як методологічно свідоме мислення, скептицизм, критичне мислення як рефлексивне мислення, критичне мислення як звичка, критичне мислення як соціальний процес.

Критичне мислення як методологічно свідоме мислення: окреслений підхід пов'язаний з актуалізацією інформаційного пошуку, міркування про прийняте рішення й власної оцінки знань. Це мислення є заснованим на раціональних підходах. Логіка є важливою частиною, але тільки однією багатьох. Лише розуміння того, як методично правильно координувати процес, яке рішення необхідно прийняти, як воно може бути адаптоване до потреб ситуації, робить людину здатною мислити критично.

Скептицизм: німецькі дослідники висловлюють думку, що науковець має бути самокритичним, а наукові інновації можливі тільки за умов постійного самовдосконалення та тестування власного рівня розвитку критичного мислення.

Критичне мислення як рефлексивне мислення передбачає реалізацію умови висловлення власної думки відповідно до соціального походження, статі, етнічної релятивізації та професійної приналежності особистості. В цьому разі має місце не тільки логічність мислення, але й соціальна та емоційна впевненість.

Критичне мислення як звичка: науковці стверджують [8], що критичне мислення відбивається у стосунках, цінностях і поглядах людини, в її звичках. Ця

перспектива допомагає встановити, які функції повинна виконати людина для набуття критичного мислення у процесі університетського навчання та навіть у побутовій сфері.

Критичне мислення як соціальний процес: хоча мислення вважалося окремим процесом, як це було з давніх часів (наприклад, у риторичній й діалектичній), але воно є й частиною соціального процесу, наприклад, у вигляді діалогу, розмови, дискусії та дискурсу. К. Брюффе висуває в центр уваги колаборативність аспектів критичного мислення. Для формування критичного мислення особливого значення набуває «навчальна спільнота», котра передбачає широкий соціальний контекст, в якому інтегруються різні форми мислення, настанови й цінності.

В університетах Німеччини семінар є засобом інтеграції наукових досліджень у навчання. З метою формування критичного мислення студентів викладачі на семінарських заняттях активно використовують онлайн-енциклопедії, дискусійні форуми, комп'ютеризовані системи тощо. Набувають особливого значення і практико-орієнтовані заходи, що передбачають виконання проектних робіт. Підготовка проектів дозволяє активізувати колективно-творчу діяльність майбутніх фахівців.

Науковці [12-17] наполягають на необхідності підвищення ефективності науково-дослідницької роботи студентів, а саме в такому напрямі, як забезпечення спільних досліджень викладачів і студентів. Такий підхід дозволяє забезпечити «інтелектуальне управління» досвідом і знаннями. При цьому інтерактивний підхід забезпечує і встановлює необхідний зв'язок між осмисленням проблеми і практичним досвідом її реалізації. Вчені [1-22] підкреслюють, що для університетів необхідно встановити розвиток критичного мислення за мету. Цілі навчання за програмою підготовки бакалавра не повинні утворювати низку компетенцій, але мають становити певну ієрархію, при цьому на вершині кожного циклу підготовки фахівця має бути оволодіння дослідницькими вміннями та навичками критичного мислення.

На основі здійсненого аналізу наукових джерел та досвіду університетів Німеччини маємо змогу розробити таку систему педагогічних умов формування

критичного мислення студентів: активізація інтеракції в системах студент-студент та студент-викладач; пропедевтична підготовка студентів до обробки інформації з наступним системним дискутуванням, аргументацією, генерацією; впровадження системи семінарів задля формування вмінь викладання самостійно опрацьованого матеріалу із захистом власних ідей, доведення їхньої значущості та перспективності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вивчення праць науковців Німеччини дозволяє стверджувати, що критичне мислення розглядається в таких ракурсах, як: критичне мислення як методологічно свідоме мислення, скептицизм, критичне мислення як рефлексивне мислення, критичне мислення як звичка, критичне мислення як соціальний процес. Науковці наполягають на забезпеченні активної взаємодії викладачів і студентів у процесі наукової творчості, оптимізації формування вмінь генерувати та аргументувати власні ідеї, впроваджувати інновації в життя. Перспективи вивчення цієї проблеми полягають у розробці технології формування критичного мислення у студентів, котрі навчаються у вищих технічних закладах освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bean, John C. Engaging ideas. The professor's guide to integrating writing, critical thinking, and active learning in the classroom. – San Francisco: Jossey-Bass, 1996. – 365 p.
2. Boyer Reinventing undergraduate education: a blueprint for America's research universities // Stony Brook: State University of New York at Stony Brook. – 1998. – Vol.23. – P. 1-13
3. Brookfield, Stephen D. Developing critical thinkers. Challenging adults to explore alternative ways of thinking and acting. – San Francisco: Jossey-Bass, 1987. – 236 p.
4. Bruffee, Kenneth A. Thinking and writing as social acts. – Maimon, 1989. – 345 p.
5. Bruffee, Kenneth A. Collaborative learning. Higher education, interdependence, and the authority of knowledge. – Baltimore: John Hopkins University Press, 1999. – 145 p.

6. Cottrell S. Palgrave study skills. Critical thinking skills. – Palgrave Macmillan, 2005. – 296 p.
7. Elaine P. & Nodine, Barbara F. & O'Connor, Finnarr W. Thinking, reasoning, and writing // New York: Longman. – 2000. – Vol. 6 – 213-244 p.
8. Facione, N. C. & Facione, P. A. The California Critical Thinking Skills Test: Form A and B: Test Manual. – Millbrae, CA: California Academic Press, 1992. – 229 p.
9. Groeben, Norbert & Hurrelmann, Bettina Fazit: Lesen als Schlüsselqualifikation? // In: Groeben & Hurrelmann (Hrsg.). – 2005. – Vol. 86 – 1-20 p.
10. Healey, M. & Jenkins, A. Developing undergraduate research and inquiry. 2009.
11. Keeley, S. M. Are college students learning the critical thinking skill of finding assumptions? // College Student Journal. – 1992. – Vol. 26 – 316-322 p.
12. Kruse, O. Zur Geschichte des wissenschaftlichen Schreibens. Teil 1: Entstehung der Seminarpädagogik vor und während der Humboldtschen Universitätsreform // Written Communication. – 2005. – Vol. 52 – 170-174 p.
13. Kruse, O. Zur Geschichte des wissenschaftlichen Schreibens. Teil 2: Rolle des Schreibens und der Schreibdidaktik in der Seminarpädagogik seit der Humboldtschen Universitätsreform // Written Communication 23. – 2005. – Vol. 53 – 214-218 p.
14. Kruse, O. The origins of writing in the disciplines. Traditions of seminar writing and the Humboldtian ideal of the research university // Written Communication 23. – 2006. – Vol. 3 – 331-352 p.
15. Kruse, O. Kritisches Denken und Bologna Prozess: Rhetorik und Realität// Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften. – 2009. – Vol. 14 – 1-5 p.
16. Kurfiss, Joanne G. Critical thinking. Theory, research, practice, and possibilities // ASHE-ERIC Higher Education report. – 1998. – Vol. 2. – 16-23 p.
17. Nickerson, R. S., Perkins, D. N. & Smith, E. E. The teaching of thinking. – Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1985. – 400 p.
18. Paul, Richard & Elder, Linda Kritisches Denken, Begriffe und Instrumente// Ein Leitfaden im Taschenformat. Stiftung für kritisches Denken. – 2006. – Vol. 5. – 273-281 p.

19. Paul, Richard & Elder, Linda Critical thinking development: A stage theory // Critical thinking community. – 2005. – Vol. 3. – 1-13p.
20. Smith, K.A. Cooperative Learning: Effective Teamwork for Engineering Classrooms // Frontiers in Education Conference, Proceedings. – 1995. – Vol. 1. – 13-18 p.
21. VDI-Nachrichten Schlüsselqualifikationen// Analytisches Denken, Systematisches Denken. – 2006. – Vol. 1. – 1-10 p.
22. Willingham, D. Critical Thinking. Why is it so hard to teach? // American Educator. – 2007. – Vol. 31/3 - 8-19 p.